

SITUL PALEOLITIC DE LA CREMENEA – POIENIȚĂ, JUD. COVASNA. O ÎNCERCARE DE REINTERPRETARE DIN PERSPECTIVĂ TEHNO-TIPOLOGICĂ

Dan Mărgărit, Loredana Niță

Situl este amplasat în marginea sudică a satului Cremenea, pe terasa de pe versantul drept al pârâului Cremenea, la altitudinea absolută de 730 m. Primele cercetări arheologice au fost întreprinse în 1911 de J. Teutsch. Ele vor fi continuate, în 1924, de M. Roska și în 1957, de C. S. Nicolăescu-Plopșor și F. Mogoșanu.

În urma sondajului din 1957, s-a stabilit următoarea succesiune stratigrafică: 1 – sol negru-gălbui, 2 – sol gălbui prăfos, 3 – sol roșcat aprins, cu oxizi de fier și mangan. Au fost identificate două niveluri culturale: unul gravetian, situat între 0,33 și 0,55 m adâncime, în solul gălbui prăfos și unul aurignacian, identificat între 1,30-1,65 m adâncime, în solul roșcat aprins¹.

Analiza tehnolo-tipologică a materialului litic

Descrierile materialului litic efectuate până acum au rămas tributare unei abordări exclusiv tipologice, opțiune care ignoră în mare măsură numeroși factori de variabilitate tehnologică. Din acest motiv, am considerat că reevaluarea ansamblurilor litice din perspectiva unei analize tehnolo-tipologice mai detaliate² este strict necesară, chiar dacă nu întotdeauna facilitată de stadiul actual al colecțiilor.

Eșantionul studiat include colecția de piese litice din depozitul Muzeului de Istorie Brașov, descoperite în situl de la Cremenea, de J. Teutsch, în cursul campaniilor desfășurate în 1911. Colecția fiind evident incompletă, în raport cu numărul de piese publicate³ și în lipsa marcajelor care să indice adâncimea la care au fost descoperite piesele, am considerat irelevante precizările referitoare la numărul exact de piese din fiecare categorie tipo-tehnologică identificată. De asemenea, încadrarea culturală a eşantionului rămâne problematică; cu titlul de ipoteză, am presupus că eşantionul este format, în cea mai mare parte, din piese atribuite inițial nivelului aurignacian, după descrierile materialului publicat⁴.

1. Materia primă

Silexul de origine locală constituie materia primă majoritară în cuprinsul eşantionului, reprezentat de cel puțin două tipuri (diferențiate macroscopic) și exploatat sub forma plachetelor, galeților sau blocurilor. Aparent, blocurile și plachetele caracterizează un tip de silex cu omogenitate scăzută și numeroase accidente naturale, pe când galeții și, în mai mică măsură, plachetele furnizează un tip de silex mai omogen, a cărui exploatare intensă rezultă în abandonarea unor nuclee de dimensiuni reduse. Alte roci, reprezentate într-un procent redus sunt gresia silicioasă, menilitul, radiolaritul, marna gălbuie (?), se pare și ele de origine locală.

2. Tehnologie și tipologie

Lanțul operațional nu poate fi urmărit pe parcursul tuturor etapelor sale. Primele desprinderi de pe nucleu (*entames*) și așchiile sau lamele care conservă cortexul în

¹ Păunescu 2001.

² Cahen 1987, p. 1-9; Geneste 1991, p. 1-36; Karlin și colab. 1991, p. 101-117; Perlès 1991, p. 35-45.

³ Păunescu 2001, p. 352.

⁴ Păunescu 2001, p. 350-356.

proporție mai mare de 50% nu sunt foarte numeroase. Acest fapt se poate explica fie prin derularea decorticării și amenajării nucleului în afara sitului, fie prin inconsistența eșantionului studiat. Lamele și așchiile cu bulb de percuție proeminent, afectat de *esquillements*, indică folosirea percuției dure, directe. Eșantionul studiat include un percutor din gresie, cu desprinderi datorate utilizării (Fig. 1). Totuși, nu poate fi exclusă posibilitatea ca unele dintre lamele să fi fost obținute prin percuție moale.

2.1. Nuclee

Suporturi: galeți rulați, plachete, blocuri, spărturi naturale care prezintă două-trei negative de desprindere, de obicei aparținând unor așchii. Cele mai multe dintre suporturi nu au fost decorticate în întregime, nucleeele abandonate prezentând suprafețe corticale reziduale.

Debitaj:

- debitaj frontal, inițiat din două planuri de lovire opuse, desfășurat pe o suprafață de debitaj cu lățime mai mică de 40 mm și lungime de 63-75 mm (Fig. 2). Ultimele desprinderi sunt lame (mai rar lamele) și așchii. Acest tip de exploatare caracterizează nucleeele de dimensiuni mari, cu accidente naturale frecvente și aparent insurmontabile, care determină abandonul.

- debitaj semi-turnant, inițiat dintr-un plan de lovire, rareori din două planuri opuse, practicat pe o suprafață de debitaj mai lată (cca 50-55 mm) și mai scurtă (cca 45-55 mm) decât în cazul anterior (Fig. 3). Ultimele desprinderi sunt de cele mai multe ori lamele. Abandonul nucleelor caracterizate de acest tip de debitaj survine fie în momentul epuizării nucleului, fie în momentul apariției mai multor accidente de tip *réfléchissement*.

În ambele cazuri, nucleeele abandonate prezintă un unghi de 80-90°, format de planul de lovire cu suprafața de debitaj.

Dos: poate fi natural (cortical), plat în cazul plachetelor, rotunjit în cazul galeților, poate prezenta o amenajare de tip *néocrête* dorsală, *arête médiane dièdre*, sau *méplat*.

Produse de (re)amenajare: lame à crête, tablettes de ravivage, lame cu multiple negative de desprindere lamelare pe fața dorsală, care au drept scop corectarea suprafeței de debitaj; dimensiunile variabile ale acestor produse indică apariția necesității de a reface suprafața de debitaj sau planul de lovire în diverse etape ale debitajului.

2.2. Așchii:

- apar în număr mai mic decât lamele și lamelele, provin din diverse faze ale lanțului operațional, probabil fiind în mare măsură rezultate ale diverselor strategii de organizare a debitajului.

2.3. Lame:

- predomină fragmentele proximale (cca. 60%) urmate de cele distale (cca. 30%) și într-o proporție mai mică meziale (10%). Piesele întregi constituie o grupă redusă numeric.

- au fost observate fracturi prin flexiune, cele mai multe drepte, perpendiculare pe planul suportului;

- dimensiunile relativ omogene indică standardizarea debitajului, orientat spre obținerea de suporturi cu lungimi de 55-30 mm (piese întregi), lățimi cuprinse, în medie, între 18 și 24 mm, cu regularitate medie (marginii lungi paralele și relativ drepte).

- cu puține excepții, lamele aparțin unei faze avansate a debitajului (*plein débitage*) și prezintă pe marginile lungi mici desprinderi accidentale, datorate probabil utilizării.

- talonul este, în cele mai multe cazuri, neted sau fațetat, mai rar punctiform.

- extremitatea distală prezintă frecvent arcuirea specifică accidentului de debitaj de tip *outrepassage*.

2.4. *Lamele:*

- dimensiuni: 18-25 mm lungime (piese întregi), 5-10 mm lățime;
- piesele provin din etapa de *plein débitage*, unele prezentând pe suprafața dorsală mai multe negative de desprindere lamelare, inițiate din același plan de lovire; lamelele de tip *chute de burin* n-au putut fi identificate cu certitudine, de cele mai multe ori din cauza intensității fragmentării;

- predomină fragmentele proximale, urmate de cele meziale și distale, acestea din urmă în proporții relativ apropiate. Ca și în cazul lamelor, piesele întregi apar în număr foarte redus.

- fracturile sunt, în mare parte, indeterminabile, câteva drepte, perpendiculare pe planul suportului sau *en plume*;

- talonul este de cele mai multe ori punctiform, neted în câteva cazuri, uneori indeterminabil.

- extremitatea distală prezintă, în cazul multor piese, caracteristicile accidentului de debitaj de tip *réfléchissement*.

2.5. *Piese retușate:*

- lame și așchii de dimensiuni variabile, cu troncaturi amenajate în treimea distală, prin retușă directă, abruptă, pe suprafețe rezultate din fracturi (survenite sau provocate);

- lame cu *encoches* amenajate în treimea mezială sau proximală, prin retușă abruptă, directă, fină;

- lame și lamele cu una sau ambele margini lungi retușate parțial sau în întregime;

Tipuri de retușă:

- retușă plată, extinsă/*écailleuse*, directă (sau inversă, într-un singur caz), care modifică parțial sau în întregime una sau ambele margini ale suporturilor (Fig. 4). Acestea au dimensiuni destul de mari: lungime (variabilă, datorită fragmentării) de 41-83 mm, lățime de 18-27 mm.

- retușă semi-abruptă, directă, *grignotante*, prezentă atât pe lame, cât și pe lamele (Fig. 5); suporturile astfel modificate au dimensiuni mai reduse și sunt reprezentate, în general, de fragmente meziale și distale (lățime: 14-25 mm – lame, 8-10 mm – lamele).

Grattoirs (Fig. 6) – frontul activ este amenajat în extremitatea distală, prin retușă semi-abruptă, directă, formează un unghi de 70°-85° cu planul suportului. Piesele au drept suporturi lame retușate, așchii sau *tablettes de ravivage*. Tipuri: *grattoir* pe capăt de lamă, *grattoir à museau*.

Burins (Fig. 7) – sunt amenajate pe partea distală a lamelor de dimensiuni medii; tipuri: diedru drept, diedru *déjeté*.

Perçoirs (Fig. 8) – au fost identificate trei astfel de piese, amenajate prin retușă directă, semiabruptă, pe extremitatea distală a unor lame fragmentate.

Diverse: în această categorie ar putea intra un fragment proximal de lamă, al cărui bulb de percuție este inobservabil din cauza unor retușe plate, inverse, care l-au îndepărtat în întregime. Nu putem exclude posibilitatea ca retușele să fi fost practicate în scopul amenajării bazei unui vârful.

3. *Traseologie*

Abordarea din punct de vedere funcțional a unui ansamblu litic presupune coroborarea mai multor informații, oferite de analiza tehnologică și traseologică; aceasta din urmă poate dezvălui urme de folosire observabile cu ochiul liber (macro-urme), sau

observabile doar prin intermediul microscopului electronic (micro-urme), care pot fi clasificate operând o distincție între modificările profunde de pe părțile active ale uneltelor, datorate unor acțiuni violente, de scurtă durată – presiune puternică, percuție – și modificările de suprafață, datorate contactului prelungit dintre unelte și diverse materiale⁵.

În acest stadiu al analizei, studiul la microscop nu a putut fi efectuat, astfel încât ne vom referi doar la două categorii de urme de uzură, observabile cu ochiul liber: desprinderi semi-circulare, de mică întindere, localizate pe marginile lungi ale suporturilor și fracturi caracteristice funcției de armătură de proiectil.

Stigmatetele din prima categorie – desprinderile semi-circulare – asemănătoare unor retușe neregulate, discontinue, apar pe suporturi de dimensiuni relativ mari (în general, lame), localizate nediferențiat, pe segmentele distale, meziale, sau proximale ale suportului (Fig. 9). Deocamdată, nu putem decât să le semnalăm, fără a preciza și cauzele producerii lor, care pot fi atribuite atât utilizării, cât și unor accidente post-depoziționale survenite ulterior abandonării suporturilor.

A doua categorie de urme de uzură – fracturile caracteristice armăturilor – poate fi identificată și explicată cu mai multă siguranță. Astfel, studiile de specialitate⁶ au definit categorii specifice de fracturi, care apar pe piese înmănușate ca și armături de proiectil (suliță sau săgeată), în urma impactului violent al acestuia, la viteză mare, cu un material dur (os, piatră, lemn, sol). Dintre acestea, am identificat fractura *en plume*, prezentă în treimea distală a unui fragment mezial de lamă din silex (Fig. 10). Marginea stângă a lamei este retușată direct, semi-abrupt, continuu.

Discuție

În eșantionul studiat, frecvența nucleelor sau a fragmentelor de nuclee cu negative de desprindere lamelare este mai mare decât aceea a acestui tip de produse, atât în grupa suporturilor neretușate, cât și în aceea a uneltelor. În condițiile unui eșantion complet, această observație ar fi putut constitui o primă indicație în favoarea interpretării funcționale a sitului din perspectiva unui atelier de cioplire. Într-un astfel de sit, apar preponderent produse de debitaj epuizate/accidentate, în timp ce majoritatea suporturilor rezultate din faza de *plein débitage* este în mare măsură absentă. Prezența sau absența pieselor corticale (*entames*) nu constituie un indiciu sigur, dat fiind faptul că, în cazul unui sit aflat în apropierea sursei de materie primă, faza de testare și chiar decorticare a galeților se poate derula în afara sitului, la locul de obținere a materiei prime.

Calitatea materiei prime pare a fi constituit principalul factor privind impresia de masivitate lăsată de eșantion și aparenta dualitate din abordarea opțiunilor tehnologice. Cele două tipuri de debitaj sunt adoptate în funcție de prezența sau absența accidentelor naturale numeroase din interiorul blocurilor de silex. De asemenea, prezența a două tipuri de retușă poate fi considerată o adaptare la dimensiunile suporturilor, mai mult decât o trăsătură definitorie din punct de vedere cultural. Chiar dacă retușa plată, extinsă/*écailleuse* ar putea fi considerată o caracteristică a Aurignacianului, retușa semiabruptă, directă apare, de asemenea, destul de des. Un alt element considerat caracteristic ansamblurilor aurignaciene este prezența pieselor de tip *grattoir* crenate. Acestea sunt, de cele mai multe ori, susceptibile de a fi fost confundate cu nuclee de lamele, care pot constitui o componentă a eșantioanelor litice aurignaciene⁷, dar nu sunt marcatori tehnologici caracteristici doar pentru astfel de eșantioane.

⁵ Schtchelinski 1994, p. 87-121.

⁶ Dockall 1997, p. 321-331; Fischer și colab. 1984, p.19-46; O'Farrell 1996.

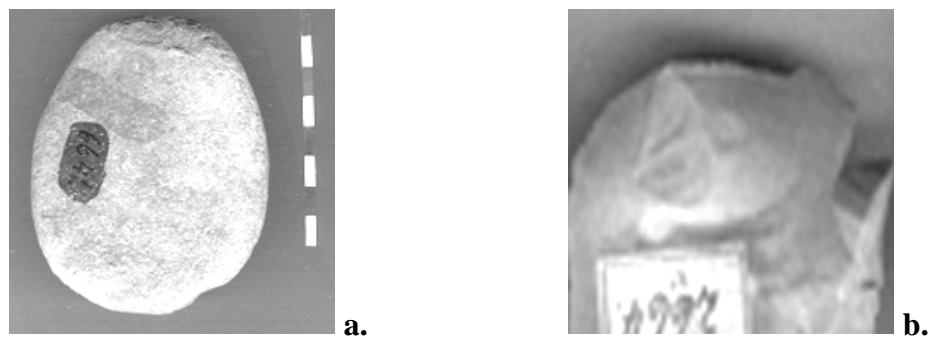
⁷ Demidenko și colab. 1998, p. 367-413;

Astfel, demersul tehnologic-tipologic desfășurat aici nu reușește să confirme sau să infirme categoric încadrarea culturală deja propusă și, oricât de nesatisfăcătoare ar fi această perspectivă, nu face decât să ridice unele semne de întrebare. O viitoare abordare mai extinsă a problemei va putea, sperăm, să elucideze măcar unele dintre acestea.

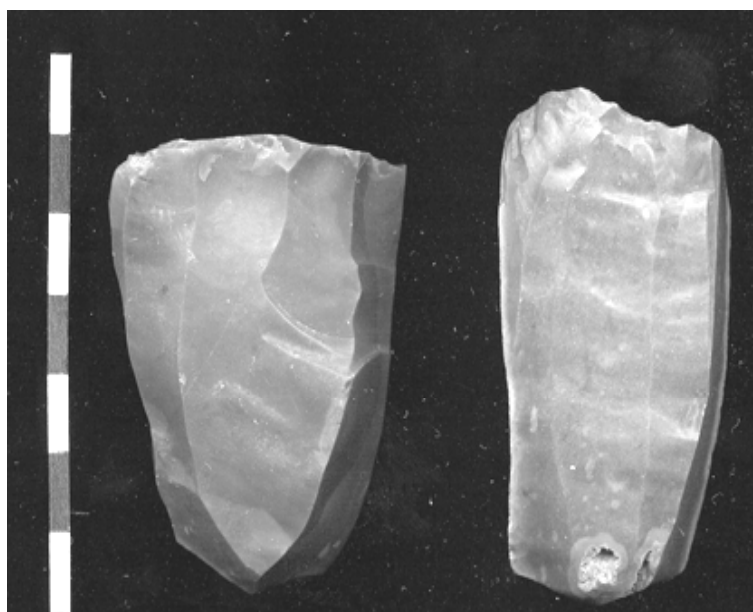
Bibliografie

- Cahen 1987 – D. Cahen, *Refitting stone artefacts: why bother?*, *The Human Uses of Flint and Chert*, G. de G. Sieveking, M. H. Newcomer (eds.), Cambridge University Press, 1987, p. 1-9.
- Demidenko și colab. 1998 – Y. E. Demidenko, V. P. Chabai, M. Otte, A. I. Yevtushenko, S. V. Tatartsev, *Siuren I, an Aurignacian site in the Crimeea (the investigations of the 1994-1996 field seasons)*, în *Préhistoire d'Anatolie, Genèse de deux mondes*, Colloque international de Liege, 28 avril-3 mai 1997, ERAUL 85 (vol. I), Liege, 1998, p. 367-413.
- Dockall 1997 – J. E., Dockall, *Wear Traces and Projectile Impact: A Review of the Experimental and Archaeological Evidence*, în *Journal of Field Archaeology*, 24, 3, 1997, p. 321-331.;
- Fischer și colab. 1984 – A. Fischer, P. Vemming-Hansen, P. Rasmussen, *Macro and Micro Wear Traces on Lithic Projectile Points*, în *Journal of Danish Archaeology*, 3, 1984, p. 19-46.
- Geneste 1991 – J. M., Geneste, *L'approvisionnement en matières premières dans les systèmes de production lithique: la dimension spatiale de la technologie*, în R. Mora, X. Terradas, A. Parpal, C. Plana (eds.), *Tecnologia y Cadenas Operativas Liticas*, U.A.B., 15-18 Enero 1991, Treballs d'Arqueologia, I, 1991, p. 1-36.
- Karlin și colab. 1991 – C., Karlin, P., Bodu, J., Pelegrin, *Processus techniques et chaînes opératoires, comment les préhistoriens s'approprient un concept élaboré par les ethnologues?*, *Observer l'action technique: des chaînes opératoires, pour quoi faire?*, Éd. CNRS, 1991, p. 101-117.
- O'Farrell 1996 – M. O'Farrell, *Approche technologique et fonctionnelle des pointes de La Gravette*, Mémoire de DEA, Université de Bordeaux, 1996.
- Păunescu 2001 – A. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, Ed. Agir, București, 2001.
- Perlès 1991 – C., Perlès, *Economie de matières premières et économie de débitage; deux conceptions opposées?*, în vol. *25 Ans d'Études technologiques en Préhistoire.*, XI èmes Rencontres internationales d'archéologie et d'histoire d'Antibes, Éd. APDCA, Juan-Les-Pins, 1991, p. 35-45.

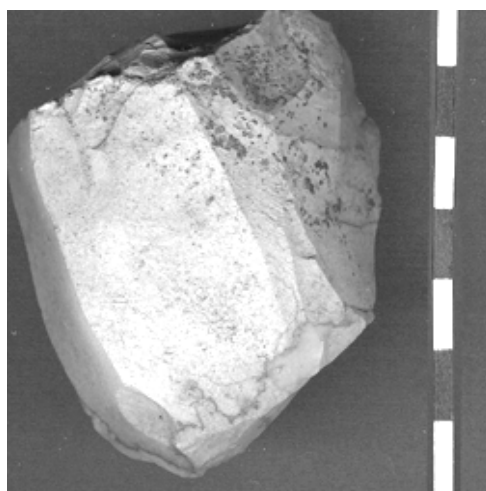
- Schtchelinski 1994 – V. E., Schtchelinski, *La fonction des outils gravettiens et épigravettiens. Introduction méthodologique*, în *Temnata Cave. Excavations in Karlukovo Karst Area, Bulgaria*, 1/2, B. Ginter, J. K. Kozłowski, H. Laville (eds.), Jagellonian University Press, 1994, p. 87-121.

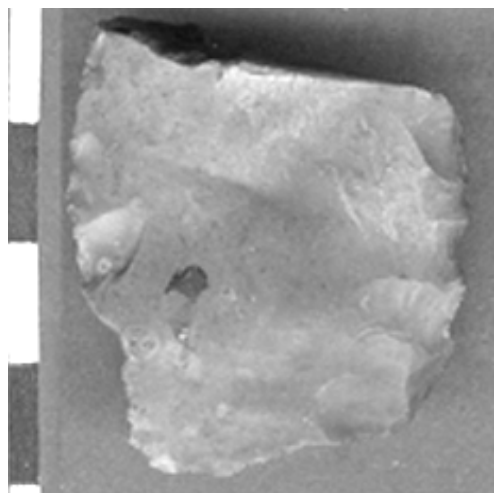
Fig. 1 – a. Percutor, gresie; b. Bulb caracteristic percuției dure

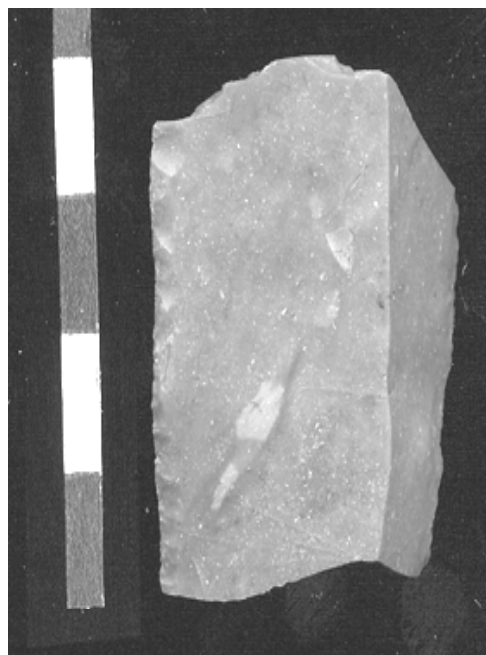
Fig. 2 – Debitaj frontal, inițiat din unul sau două planuri de lovire

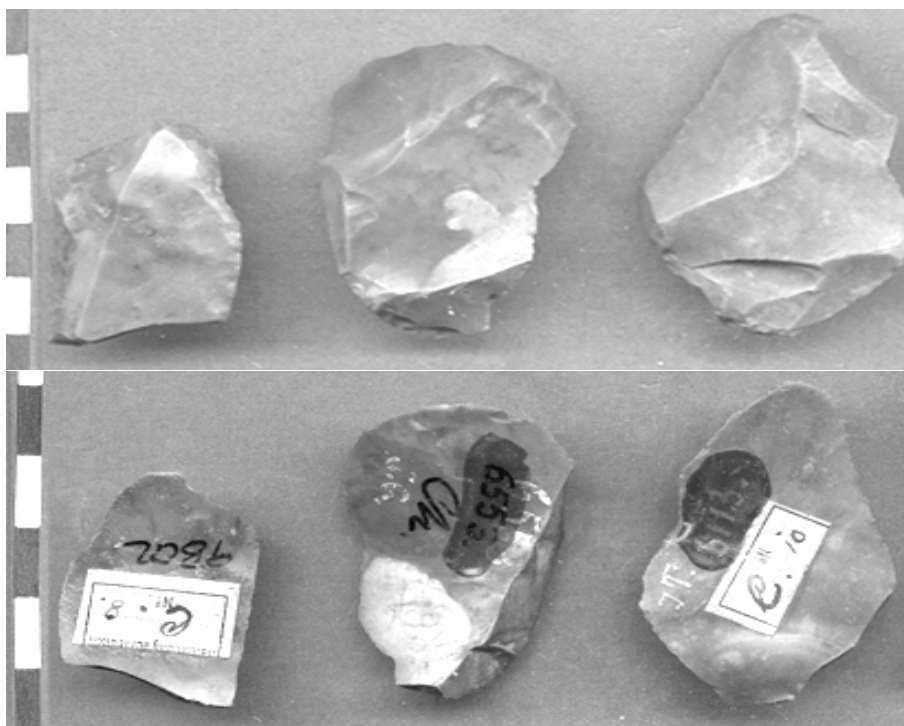
Fig. 3 – Debitaj semi-turnant, plan de lovire unic (?)

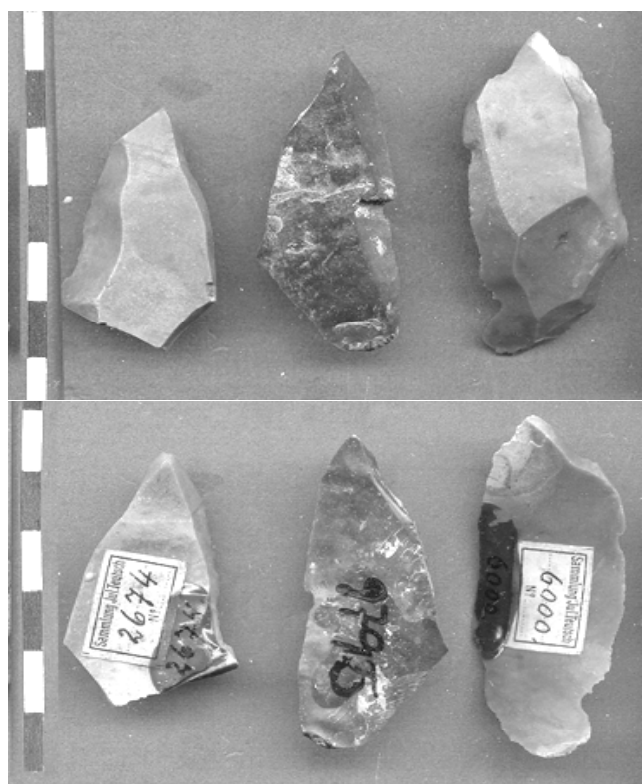
Fig. 4 – Retușă directă, plată, extinsă, *écailleuse*

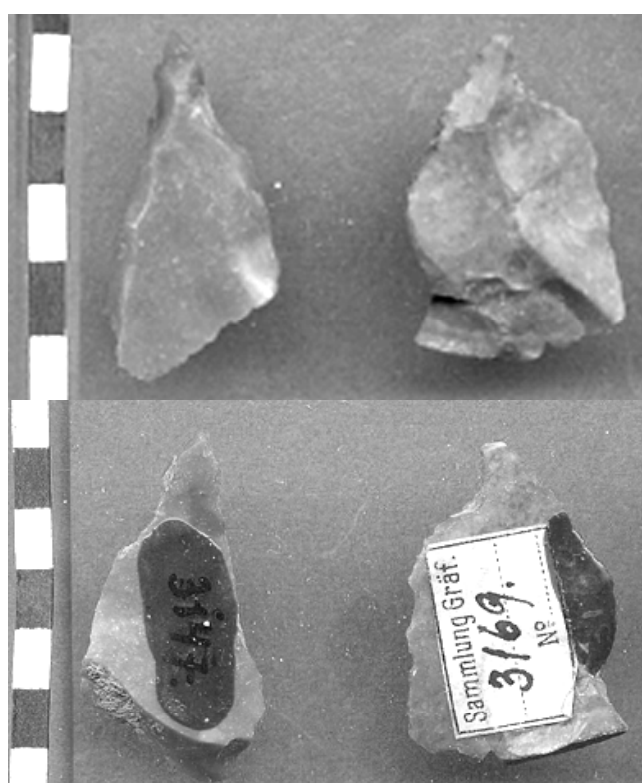
Fig. 5 – Retușă directă, semiabruptă, marginală

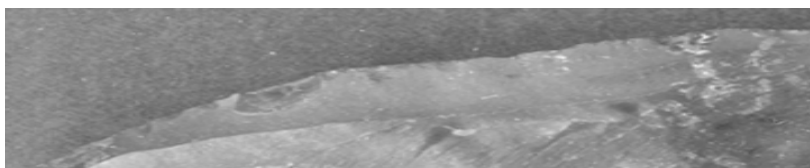
Fig. 6 – *Grattoirs*

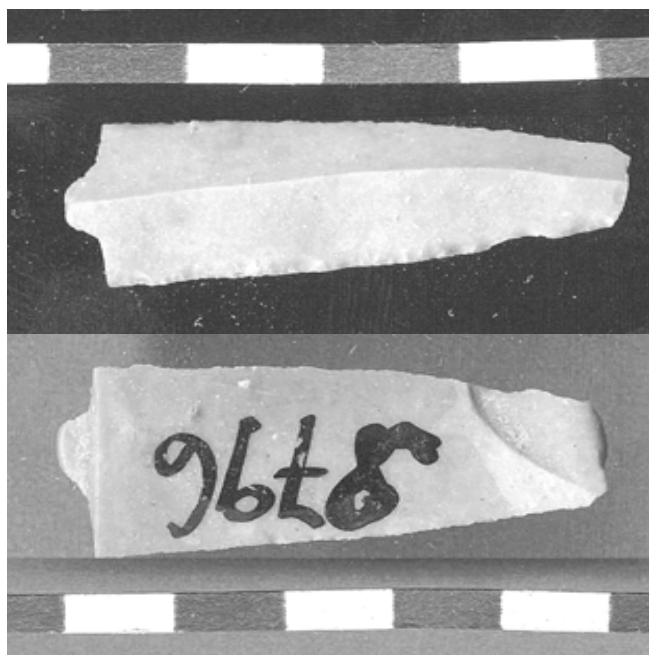
Fig. 7 – Burins

Fig. 8 – Perçoirs

Fig. 9 – Desprinderi marginale, datorate folosirii (?)

Fig. 10 – Fractură *en plume*

THE PALEOLITHIC SITE FROM CREMENEĂ – POIENIȚĂ. A TECHNO-TYPOLOGICAL ANALYSIS

Abstract

The researches previously carried out in the Paleolithic site from Cremenea – Poieniță offered a large lithic assemblage qualified as Aurignacian and a much smaller one, thought as belonging to the Gravettian. The paper here presents a techno-typological analysis performed on the lithic collection found in the History Museum of Brașov. Unfortunately, the collection lacks an important part of the initial Aurignacian inventory. Consequently, the outcome of the techno-typological analysis neither confirms nor rejects the cultural framing already proposed; it only succeeds in raising some doubts regarding the Aurignacian designation.